

Izdavač: Naklada Jesenski i Turk
Za izdavača: Mišo Nejašmić
Urednica izdanja: Jadranka Pintarić
Prevela: Jagoda Splivalo Rusan
Dizajn naslovnice: Božesačuvaj
Računalni slog: Mario Ostojić

Tisak: Zrinski Čakovec, d.d.

UDK 3327 (73)

SARDAR, Ziauddin

Zašto ljudi mrze Ameriku? / Ziauddin Sardar i Merryl Wyn Davies ; <prevela Jagoda Splivalo Rusan>. - Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.

Prijevod djela: Why people hate America.

ISBN 953-222-103-4

1. Davies, Merryl Wyn

Zašto ljudi mrze Ameriku?

Ziauddin Sardar i Merryl Wyn Davies

Zagreb, 2003.
Naklada Jesenski i Turk

Izvornik:

Ziauddin Sardar & Meryll Wyn Davies, *Why do People Hate America?*
Icon Books Ltd., U.K., 2002.

Text copyright © 2002 Ziauddin Sardar and Meryll Wyn Davies

Uvod	7
Prvo poglavlje: Ground Zero	17
Drugo poglavlje: 'Oni' 'zli' 'mrze' 'Ameriku'	39
Treće poglavlje: Amerika i svijet kao Amerika	61
Četvrto poglavlje: Američki hamburgeri i drugi virusi	99
Peto poglavlje: Američke priče i pričanje priča Americi	131
Šesto poglavlje: Breme američkoga junaka	163
Sedmo poglavlje: Mržnja prema Americi i kako je nadvladati	183
Bilješke	201
Izabrana bibliografija	209

UVOD

Dok se nad Donjim Manhattanom 11. rujna 2001. širio oblak prašine, jedna je neimenovana žena, sva u šoku, izronila iz tmurna kovitlaca oko tornjeva Blizanaca (Twin Towers). Televizijskom reporteru na licu mjesta nije uputila jednostavno "Zašto?", kojim bi izrazila neshvaćanje, nego oštro i bolno pitanje: "Zašto nas mrže?" Te su riječi odmah svi prihvatili. Izgovorili su ih predsjednik Bush, političari i komentatori, pojavile su se u novinama i časopisima, opetovano smo ih čuli na televiziji i radiju, govorili su ih ljudi na ulici i u domovima diljem Amerike. Isto se pitanje postavljalo i daleko od SAD-a.

Od stalnog su se ponavljanja te riječi neprimjetno preobrazile. Pitanje je zadobilo status činjenice, tvrdnje čije se značenje može prihvatiti i čija se utemeljenost ne propituje. Potreba da se shvati pretvorila se u razlog da se ne shvati.

U travnju 2002. Britanac Robert Fisk, veteran-dopisnik s Bliskog istoka, održavao je seriju predavanja po Americi. Kao glasan kritičar američke bliskoistočne politike, namjerno je svoje predavanje provokativno naslovio: "11. rujna: pitajte tko je to učinio, ali, zaboga, ne pitajte zašto". Tada se, tijekom deset godina otkako drži takva predavanja, prvi put šokirao suočivši se s publikom koja je velikim dijelom izrazila "novo, za Amerikance neobično, odbijanje da prihvate službenu liniju, i sve veću ljutnju, svijest da se Amerikancima laže i da su prevareni".¹ Nikada ga prije, rekao je, Amerikanci nisu pitali "Kako prisiliti naše novine da pošteno izvještavaju o Bliskom istoku?" ili – što još više uznemiruje – "Kako

prisiliti vladu da izrazi *naša* stajališta?" I onda se našao jedan umirovljeni američki pomorski časnik koji je najprije ispričao vlastito iskustvo iz rata na Bliskom istoku 1973, pa se osvrnuo na izraelski napad na teritorij pod palestinskom samoupravom 2002: "Kada na televiziji vidim da se naši zrakoplovi i tenkovi koriste za napad na Palestince, mogu razumjeti zašto ljudi mrze Amerikance."²

Mi razmatramo pitanje – "Zašto ljudi mrze Ameriku?" – kao pitanje, a ne kao tvrdnju. Istražujemo što sve ono obuhvaća i smatramo ga poštenim, iskrenim i strastvenim zahtjevom koji priznaje jaz u komunikaciji i nedostatnu obaviještenost.

Ovo nije knjiga o 11. rujnu niti je knjiga o akciji koja je iz njega proistekla. Knjiga je to koju je potaknuo taj strašan događaj i koja nastoji shvatiti ono prevažno pitanje što se pojavilo iz ruševina. Ona nije o 11. rujnu, jer pitanje koje su ti strašni događaji izazvali zahtijeva da se razmotre problemi koji su postojali prije toga zločinačkog čina i koji bi i dalje postojali bez obzira na njega. Problemi su, uistinu, sada postali složeniji, hitniji i nepredvidljiviji, ali to je djelomice i stoga što događaji 11. rujna nisu pokrenuli marljivo istraživanje ni ozbiljnu raspravu, nego su ostali u samome djelokrugu u kojem ponajprije i nastaje problem odnosa između Amerike i ostatka svijeta. Usmjerali smo svoju pozornost na uzroke i kontekst, ne zato da bismo izbjegli raspravu o odgovoru na probleme, nego zato što bez otkrivanja uzroka i rasprave o njima nije moguće donijeti utemeljene odluke.

To također nije knjiga o pozitivnim stranama Sjedinjenih Država: oni koji u njoj traže izravan protuudar za mržnju iskazanu prema Americi, mogu odmah prestati čitati. To je knjiga o posljedicama interakcije u svijetu u kojemu u svemu i u svakoj situaciji postoji golema nejednakost u moći, bogatstvu, slobodi i mogućnostima. U tako međusobno povezanome svijetu, nacionalni karakter oblikuju i dobre i loše namjere, kako kod kuće tako i u odnosu s ostatkom svijeta. Jedna je od glavnih teza knjige da su mnogi najgori učinci američke moći posljedica najdobronamjernijih akcija. Upravo zato SAD se često ne smatra odgovornim za neprijateljstvo drugih dijelova svijeta spram njega, što još više otežava dobronam-

mjernim Amerikancima da zamisle učinkovitu promjenu politike. Razmatramo koje su posljedice sadašnje i prošle američke politike na svijet; izdvojili smo primjere osobito iz svijeta u razvoju. Te su posljedice razlog zabrinutosti ne samo ljudima u Trećem svijetu, nego i mnogima u Europi i u samom SAD-u, antiglobalistima i mnogobrojnim pokretima za pravdu i mir. Ipak, tvrdimo da američka vanjska politika treba biti pažljivija i maštovitija kako anti-američko raspoloženje diljem svijeta ne bi izmaknulo kontroli. Jasnio izloživši sve ono zbog čega ljudi mrze Ameriku nadamo se i da smo pokazali kakva bi trebala biti ta nova politika.

Ako pitanje o tome zašto ljudi mrze Ameriku i nije novo, došlo je nove prizvuke nakon događaja 11. rujna. Naime, nastala je oštra podjela između politike ljevice i desnice – ta je razlika bila gotovo nestala 1990-ih zbog utjecaja “liberalizacije” i “globalizacije”. Također, izašle su na površinu prastare i duboko ukorijenjene predrasude o muslimanima i islamu koje općenito vladaju u zapadnome društvu, a osobito u Sjedinjenim Državama.

U raspravi o 11. rujnu u američkim medijima podrazumijevale su se osnovne teze iz onog pitanja. Kako je Beverly Beckham izjavila u *Boston Globeu*, jedna je stvar jasna: “Mrze nas ljudi čiju kulturu ne poznajemo i ne razumijemo i o kojoj nikad nismo osobito ni razmišljali, sve do sada”. Štoviše, priznala je, ta se mržnja razlikuje od svih drugih. “Mi imamo ljude koji mrze u našem vlastitome dvorištu, cijele skupine onih koji mrze, napadaju crnce i homoseksualce, katolike i Židove. No ova mržnja, usmjerena protiv SVIH Amerikanaca, veća je i ubojitija jer je pokreće gnjev koji je proračunato kontroliran pa pušten s lanca, bez obzira na posljedice.”³ Kao što ćemo vidjeti u prvom poglavlju, Beckham samo govori odjeke onoga o čemu se složila većina medija s obje strane Atlantika.

Pitanje “Zašto ljudi mrze Ameriku?” može izazvati nepredvidljive i neželjene odgovore. To pitanje podrazumijeva postojanje monolitne “Amerike” koja je objekt isto takve monumentalne mržnje. Ono podrazumijeva da ta mržnja ide samo u jednom smjeru: “Ljudi” tamo vani “mrze Ameriku” i “sve Amerikance”, ali je pritom sama Amerika nešto dobroćudno. U drugom poglavlju

propitujemo je li u samoj prirodi tog pitanja nešto što izaziva polarizaciju. Analiziranjem i smještanjem tog pitanja u širi, povijesni kontekst, uputili smo, nadamo se, na odgovor koji ima smisla.

Kao što Robert Fisk jasno kaže, u samoj Americi ima više raznolikosti u mišljenju nego što se može naslutiti iz službene slike okupljanja oko zastave. Mi smo posve svjesni da Amerika nije monolitna i tu činjenicu nastojimo pokazati kroz cijelu knjigu, čak i kada istražujemo i propitujemo sliku Amerike o samoj sebi, utemeljenoj na tvrdnji njezina nacionalnog mota: "E pluribus unum" ("od mnogih, jedna"). Jednako tako, svjesni smo da, kao i svi drugi, opetovano upotrebljavamo riječ "Amerika" ne praveći razlike. Kao i u "Monroeovoj doktrini" iz XIX. st.^{*}, time se nehotice uporabom imena cijeloj Americi pripisuju prirodna područja interesa samo jedne od njezinih nacionalnih država, SAD-u. To što svi misle da se riječ "Amerika" odnosi na SAD, svjedoči o moći utemeljenoj na bogatstvu resursa, gospodarskoj snazi i primjeni toga na ideju o jedinstvenoj naciji. Tema je ove knjige baš priroda te jedinstvenosti i kako utječe na svijet na široko.

Nekritična uporaba pojma "Amerika" kojim se označavaju mnogi i različiti aspekti utjecaja i djelovanja SAD-a diljem svijeta, odražava ono što smo mi definirali kao "sindrom hamburgera". Time mislimo da stoga što ostatak svijeta doživljava Ameriku putem mnogih različitih usmjerenja – politike i vanjske politike, vojnih akcija, djelovanja obavještajnih službi, kulturnih tvorevina, medija, potrošačkih proizvoda i stila života, poslovnih korporacija, agencija za pružanje pomoći i nevladinih organizacija, obrazovnih institucija – postoji među njima usklađenost i međuzavisnost. Hamburger dolazi u paketu: to je obrok sam po sebi; on se proizvodi, prodaje i jede na poseban način; cijeli je sustav sastavni dio doživljaja hamburgera. Nije moguće uzeti jedan dio i ostaviti po strani drugi. Možete odlučiti izvaditi kiseli krastavac, rajčicu ili salatu iz ham-

---

* James Monroe (1758-1831), peti predsjednik SAD-a; 1823. upozorio europske države da se ne miješaju u nezavisne države zapadne hemisfere, što je postalo poznato kao Monroeova doktrina (op. prev.).

burgera, ali kupili ste ih zajedno, platili ste ih, dali su vam ih zajedno da s njima nešto učinite, bez obzira na to želite li ih ili ne.

Amerika – sa svojim djelovanjem i posljedicama koje ostavlja na ljude diljem svijeta – čini golemu koherentnu cjelinu. Kamo god Amerikanci putuju, sa sobom nose tu složenu cjelinu i ponašaju se u skladu s njom. Pa kada svijet ne uspijeva razaznavati različite aspekte Amerike, onda čini baš ono na čemu Amerika sama ustrajava. U trećem i četvrtom poglavlju izravno se bavimo tim pitanjem. Proučavajući američku vanjsku i ekonomsku politiku, njezin odnos prema drugim zemljama u Ujedinjenim narodima, kontrolu nad svjetskim institucijama kao što su Međunarodni monetarni fond i Svjetska trgovinska organizacija, odnos sa zemljama u razvoju tijekom posljednjih pedeset godina, istražujemo opravdanost optužbi koje svijet upućuje Americi. Štoviše, proučavamo način na koji se *brand** zvan “Amerika” prodaje ostatku svijeta kao i posljedice globalizacije američkom kulturom u zemljama u razvoju.

Mnogi Amerikanci jednostavno nisu svjesni kakav je učinak njihove kulture i politike na ostatak svijeta. Ali, što je još važnije, velika većina jednostavno ne vjeruje da je Amerika učinila, ili da može učiniti, išta loše. Anketa, što je prema narudžbi *International Herald Tribunea* iz Pariza provedena među vodećim svjetskim “stvaraocima javnoga mišljenja” u politici, medijima, poslovnom svijetu, kulturi i vlasti, otkrila je da većina ispitanika koji nisu iz SAD-a – njih 58% – misli da je politika Washingtona “glavni uzrok” ogorčenosti i ljutnje prema Sjedinjenim Državama. Nasuprot tome, samo 18% ispitanika iz SAD-a okrivilo je svoju vladu. Štoviše, 90% Amerikanaca navelo je moć i bogatstvo svoje zemlje kao glavni razlog zbog kojega ih ne vole, dok ne-amerikanci u golemoj većini misle da SAD snosi odgovornost za jaz između bogatih i siromašnih u svijetu. Anketa je pokazala kako “veći dio svijeta drži da su napadi simptom sve veće ogorčene polarizacije između onih koji imaju i

---

* Engl. riječ *brand* (marka, zaštitni znak, vrsta robe, tip robe) sa svim svojim posebnim i tržišnim značenjem već se uvriježila i u nas, pa smo je ostavili u izvornom obliku (nap. ur.).

onih koji nemaju”; i kako je Amerika uvelike odgovorna što zemlje u razvoju “nemaju koristi od ekonomskog napretka”.⁴

Zašto se doživljaj Amerikanaca tako znatno razlikuje od doživljaja ostatka svijeta? Zašto su pretpostavke o nedužnosti i vlastitoj pravednosti toliko bitne za američku sliku o sebi samoj? U petom i šestom poglavlju američku sliku o sebi samoj nalazimo u njezinim povijesnim pripovijestima i mitovima o nastanku te u ideji o američkom Junaku, koji, kako bi to rekao John Wayne, “mora učiniti ono što muškarac mora učiniti”. Mi tvrdimo da su definicije uvjetovane odnosima, tj. da naša predodžba o nama samima uključuje, a djelomice i ovisi, o tome kako vidimo druge. Posebno nas zanima upravo priroda tih odnosa u Americi. U samoj ideji Amerike, njezinoj slici o sebi samoj i osjećaju identiteta i jedinstvenosti, uvijek je bilo manje zaokupljenosti poviješću a više vizijom budućnosti koja zahtijeva osobit način djelovanja u sadašnjosti. Posebno nas zabrinjava što idealizirana američka slika o ljudskoj budućnosti dopušta izopačenu, opasnu i često brutalnu, razornu nepovezanost cilja i sredstva. Definirati ideju Amerike kao ideju *budućnosti*, svačije budućnosti, znači arogantno osporiti slobodu drugih kao i mogućnost sadašnjosti da stvori alternativne budućnosti u složenoj slici svijeta i svih naroda.

Nijedno društvo nije tako otvoreno kao američko, nijedno nema tako mnogo komunikacijskih sredstava, nijedno nema tolike resurse obrazovanja i stjecanja znanja, ni toliko mogućnosti da se izrazi i ostvari svoje ideje. Pa ipak, proizvod te goleme američke infrastrukture – njezini mediji – snažno su usmjereni prema unutra i zaokupljeni sobom. Ostali svijet također spoznaje Ameriku i doživljava je posredovanjem njezinih medija, osobito Hollywooda, u kojem i nastaju djela što ih oblikuje američka svijest i američki svjetonazor. Glavna sredstva predstavljanja postali su film i televizija koji su i mediji putem kojih svijet misli – ili, što je češće, ne misli – i donosi zaključke. Stoga se ne ispričavamo što smo analizu uglavnom temeljili na filmovima i televizijskim programima, jer dublje razumijevanje našeg središnjeg pitanja zahtijeva da zađemo iza konvencionalne politike i promatramo također kulturalne i

figurativne oklope u koje je zatvoren svijet. Moć američkih medija, kao što stalno tvrdimo, funkcionira tako da Amerikancima uskraćuje iskustva i ideje ostaloga svijeta i na taj način povećava njihovu izoliranost, zaokupljenost sobom i neznanje, a što i jest najveći problem koji svijet ima s Amerikom.

Za Ameriku smo uveli pojam "hipersile" – nacije toliko moćne da posvuda utječe na život ljudi. Ipak, Amerikanci su zaštićeni od spoznaja i rasprava o stvarnim posljedicama upletenosti SAD-a u svijetu. Obični su Amerikanci i sami bili svjesni te činjenice što se vidjelo u televizijskim emisijama prvih dana nakon 11. rujna. Moć bez dobro obaviještene demokratske kontrole i nadzora nije odgovorna. Ona nije izraz "Prava" i može postati recept za prešućivanja nepravde počinjene u nečije ime, bez nečijeg pristanka, i protiv, kad se mirno promisli, nečijega uvjerenja.

Događaji 11. rujna velika su trauma u američkoj svijesti. Pokrenuli su bezbroj seminara i inicijativa poteklih iz predavaonica na svim razinama američkog obrazovnog sustava. Jedna je od naših glavnih teza da je u srži odnosa između Amerike i svijeta problem znanja. Točnije rečeno, mi ga nazivamo problemom "znalačkog neznanja" (*knowledgeable ignorance*): to je znanje o narodima, idejama, civilizacijama, religijama, povijesti – onakvima kakvi nisu bili niti su ikako mogli biti, te ustrajati u tome čak i kada se može saznati da je drukčije. Znalačko neznanje je termin koji osobito vrijedi za zapadnjačko gledište o islamu i muslimanima. Odnosi se i na općenita negativna stajališta i ideje; pojam određuje način na koji su takva stajališta ugrađena u pristup stjecanju znanja, u studij i proučavanje nazvano orijentalizam.

Taj problem znanja nije isključivo američki; to je opća odlika zapadne civilizacije sa znatnom poviješću. Ono što Zapad pretvara u znanje i smatra znanjem o ne-zapadu – uobičajeno mišljenje i učeni dokazi – samo je po sebi problem. Za Sjedinjene Države su njezine vlastite ideje i povijest jedino mjerilo onoga što je razumno, normalno ili dolično, što znači da Amerika u binarnim oprekama "nalik nama" i "nije nalik nama" *konstruira* ono što zna o drugim kulturama. Na taj način Amerika dolazi do uvjerenja da najbolje

zna kakvi su priroda, karakter i mišljenje drugih naroda. Pri tom se povećava pristrano prosuđivanje zasnovano na vlastitom interesu, na analizi koja je sama sebi svrhom i koja samo može stvoriti dvostruka mjerila.

U reakcijama na 11. rujna u mnogim su se slučajevima očitovala dvostruka mjerila zasnovana na znalačkome neznanju. Tvrđimo da je potrebno razmotriti taj problem znanja, da ga se može preokrenuti samo ako se bude slušalo i poštovalo ono što drugi ljudi govore o sebi. U kulturama zemalja u razvoju i u njihovim dijasporama na Zapadu, postoje raznolikosti, različite nijanse u razmišljanjima, mnogo je škola mišljenja i vode se brojne rasprave. Nema monolitnosti ni u islamu ni u bilo kojoj drugoj nezapadnoj civilizaciji. Što je još važnije, te civilizacije nisu ni nepromjenjive niti se mogu definirati samo drevnom prošalošću. To su sve žive tradicije koje stalno nastoje prihvatiti promjene i prilagoditi se, reagirati i razvijati se na svoj način, u skladu s vlastitim iskustvom, vrijednostima i idejama. Sve dok se znalačko neznanje bude ponašalo kao stražar na ulazu koji propušta ono što je važno i potrebno znati o civilizacijama Trećega svijeta, umjesto da sluša ono što one o sebi imaju reći, nikada neće biti uzajamnog razumijevanja.

Amerika je stvorila sliku "osovina zla",* neprijateljske, protivničke izopačenosti, koja nije svojstvena i skrivena u samo nekoliko zemalja nego proširena u zajednicama diljem većeg dijela svijeta. Teror, terorizam i teroristi postali su jedna jedina, jednostavna, nerazlučiva pošast cijeloga čovječanstva, lišena političkih, društvenih, povijesnih ili kulturnih korijena i obilježja. Taj oblik uzvišenog apsolutizma ima svoj odraz; zrcali se u viziji Amerike kao neprijateljske, protivničke izopačenosti koja je svojstvena i na djelu u drugim zemljama diljem svijeta. To je recept za katastrofu. To je temelj za dehumaniziranje i demoniziranje odnosa u svijetu koji je sve više povezan. Sigurnost i nadu steći ćemo jedino učenjem i upoznavanjem sebe i svijeta na nov način, tako što će se jednako poštovati ono što drugi znaju o sebi.

---

* "Axis of evil", fraza prvi put spomenuta u govoru Georgea Busha ml. u siječnju 2002, a obuhvaćala je Irak, Iran i Sjevernu Koreju (op. prev.).

Amerika ima moć i sredstva da odbije razmisliti sama o sebi. Još točnije, to je zemlja koja je razvila predaju zaborava promišljanja o sebi. A opet, Amerika je također i zemlja u kojoj nastaje oštra samokritika i mnoge različite struje mišljenja među piscima, umjetnicima, znanstvenicima, stručnjacima pa čak i među političarima. U knjizi ih često citiramo. Za ostatak svijeta je problem – i kao što izvještava Robert Fisk i za sve više Amerikanaca – to što je tako malo raznolikih američkih načina mišljenja u političkom diskursu vlasti, u Kongresu i u medijima. Često se čini da je u SAD-u najteža tema upravo ideja Amerike same i njezinih problema, da ne spominjemo uopće treba li tu ideju prilagoditi ili bilo kako poboljšati. Kolikogod to stvaralo frustracije u SAD-u, to je glavni uzrok bijesa, antipatije, neprijateljstva i čak mržnje izvan američkih granica. Ako Amerika ne može razmišljati o sebi, svojoj povijesti, o uporabi i zlorabi moći i bogatstva kod kuće i izvan nje, o posljedicama svoga stila života i obilja, o odnosima između kvalitete života i vtijednosti, o odnosima između ideala i praktične primjene tih ideala na sve svoje građane, kako onda tek ostatak svijeta može očekivati da će Amerika o njemu razumno raspravljati?

Mržnja nije, naravno, temelj na kojemu se gradi siguran svijet. U sedmom poglavlju dajemo tematski sažetak onoga zbog čega su Amerikanci postali, da citiramo jedan transparent iz Pakistana nakon 11. rujna, “najomraženiji narod na Zemlji”. I propitujemo načine pomoću kojih svi – svi mi, jednako Amerikanci i ne-amerikanci – možemo nadvladati mržnju i kročiti prema izglednoj i poželjnijoj budućnosti.

Prešli smo prag XXI. stoljeća da bismo postali jedni drugima opasniji, uz strašan danak u ljudskoj boli i patnji, veći nego što se činilo mogućim. U svem nasilju i strahotama koji vladaju svijetom, samo je jedna stvar jasna. Svi snosimo – kao pojedinci i zajednice, Amerikanci i ne-amerikanci – odgovornost za teško stanje i opasnosti s kojima je svijet suočen. Svi smo dužni misliti, djelovati i raditi zajedno; svako društvo mora riješiti problem mržnje i izgradnje mogućnosti za miran suživot. Nadamo se da je ova knjiga mali korak prema tome cilju.

GROUND ZERO

Slika zrakoplova koji se iz vedra, plava neba koso obrušava prema elegantnim, simetričnim, ostakljenim neboderima, a zatim eksplo-dira uz plamteći bljesak, postala je oznaka XXI. stoljeća. Uživo smo, posredstvom televizije svjedočili tom trenutku i razaranju koje je slijedilo. Cijeli je svijet doživio katastrofu 11. rujna zbog moći i globalnog dosega televizije. Sve što danas znamo o svijetu oko nas, saznali smo posredovanjem televizije – posvuda najprije od televizije tražimo vijesti, informacije i zabavu. Živimo u svijetu slika, aranžiranih vizualnih priča koje dolaze k nama, i na nas, sa svih strana – s reklamnih panoa, iz novina i magazina, s televizije, iz kina – i iz njih iščitavamo više nego što slika kaže. Ta slika koja označava stoljeće jeziva je i stvarna. Ona nije ništa manje strašna zato što je u našoj vizualnoj memoriji lako možemo povezati s mnogim nestvarnim, izmišljenim slikama užasa koje smo vidjeli u filmovima ili na televiziji. Važno je pitanje koliko se naša reakcija na zbiljsku sliku – naš napor da shvatimo značenje stvarnoga događaja – oblikovala i strukturirala pomoću tih asocijacija. Koje su to veze između stvarnih i nestvarnih slika koje oblikuju naš odnos sa svijetom u kojem živimo?

Naše je izravno, osobno iskustvo svijeta u kojemu živimo ograničeno: omeđuju ga četvrt u kojoj živimo, mjesto na kojemu radimo, škola koju pohađaju naša djeca, mjesta na kojima kupujemo ili se molimo, gdje se zabavljamo te put koji prevaljujemo između njih. To je svijet naše svakodnevice kao što je to bio i svim naraštajima prije nas. Ne čini se svijet manjim i povezanijim zbog

našega načina života, nego zbog dosega komunikacijske tehnologije koja nam pruža iskustvo iz druge ruke – znanje i zamisli o onome što je izvan našega pojedinačnog iskustva – i to nam donosi ravno u naš dom. Televizija i kulturne tvorevine kojih je ona nositelj, postali su jednako tako važan dio našeg života kao i sve što doživljavamo u izravnom, osobnom susretu. Naš osjećaj identiteta, pripadnosti široj zajednici, iskustvo kulture, vjerovanja i mišljenja, ne oblikuju samo izravni svakodnevni susreti, nego i širi svijet koji doživljavamo putem medija. To što je svijet vidio i doživio 11. rujan putem televizije samo je malen dio priče. No, kako su ljudi posvuda shvatili taj događaj, kako su na njega reagirali i bili njime pogođeni, također je posredovano kulturnom zajednicom, kulturnim konvencijama i mjesnim medijima. Televizija je pokazala što se dogodilo; no pokazuje nam i što smo sve mislili o tome što se dogodilo.

Televizijska serija *Zapadno krilo* prikazuje najbolje od američkih liberalnih vrijednosti i demokratske kulture. U prvoj je sezoni prikazivanja dobila devet nagrada Emmy (više od ijednoga programa dosad), a tjednik *Time* opisao ju je kao "lekciju iz predmeta država i društvo".¹ Priča u nastavcima o predsjedniku Bartletu, liberalnom demokratu bespriječnih vjerodajnica, pokazuje uspoređan svijet američke politike i virtualno zrcalo američke liberalne svijesti. Poput svake druge stvarne administracije u Bijeloj kući, predsjednik Bartlet i njegov tim bore se s osobnim problemima, skandalima, lobističkim skupinama, etičkim dvojabama koje stvara moć, problemima unutarnje i vanjske politike. Na dan 3. listopada 2001, samo tri tjedna nakon terorističkih napada na New York i Washington, mreža NBC objavila je posebnu epizodu *Zapadnoga krila*. Epizoda je dramatizacija, stvaralački – u značenju da je izmišljena – pokušaj shvaćanja stvarnih događaja. *Zapadno krilo* ne unosi stvaran 11. rujan u svoj virtualni svijet – to bi bila prevelika drskost. Ali, to nije ni potrebno; svi znamo o čemu epizoda govori. Važan je način na koji ona prikazuje tu temu.

Epizoda slijedi dvije priče. Skupina srednjoškolaca, koji su dio programa nazvanog *U razredu s Predsjednikom*, tijekom obilaska

Bijele kuće zaustavljena je znakom za uzbunu. Poslali su ih u blagovaonicu – “tamo gdje jedemo ručak” – u prostoriju sa stolovima i stolicama i bijelom pločom u kojoj im likovi iz serije drže lekciju predviđenu za taj dan. Druga je priča o američkom Arapinu, članu osoblja Bijele kuće, imenom Raqim Ali, koji je osumnjičen za vezu s teroristima i na brzinu otpremljen u zamračenu prostoriju da bi ga preslušali. Kada je šef osoblja Bijele kuće, Leo McGarry, obaviješten da je u kući možda potencijalni terorist, zapanjen promrlja: “Pa... bilo je samo pitanje vremena, je l’ da?” Prijetnja terorizma nije samo potencijalna opasnost – to je neizbježan događaj koji samo čeka pogodan trenutak, s nakanom da dopre u središte američkoga života, virtualnoga ili stvarnoga. Kao protuteža lekciji o državi i društvu, taj usporedni zaplet izazvat će stvarnu reakciju, uznemirujući i snažan izljev sirovih emocija.

Lekcija o državi i društvu počinje pitanjem koje je prikriveno svima na umu. Jedan od učenika pita Josha Lymana, zamjenika šefa osoblja Bijele kuće: “Pa... u čemu je štos kad te svi žele ubiti?” U prethodnoj epizodi iz paralelnog svijeta *Zapadnoga krila*, Lyman je bio teško ranjen u pucnjavi na Predsjednika i njegovu pratnju tijekom posjeta Virginiji. Predsjednici su uvijek na vatrenoj crti i *Zapadno krilo* priznaje tu činjenicu u priči podijeljenoj na dvije epizode kojom je počela druga sezona emitiranja: “U sjeni revolveraša”, koja je prvi put prikazana 4. listopada 2000. U toj epizodi meta napada nije bio Predsjednik nego njegova kći Zoë. Razlog za ubojstvo: Zoë ima vezu s Charlijem Youngom, pomoćnikom predsjednika Bartleta, koji je, eto, crnac. Napadači su članovi neonacističke skupine koja se zove Ponosni bijelci Zapadne Virginije. Prilično je čudno pozvati se na prethodnu epizodu u fikcijskom vremenu budući da je ono što nam se sljedeće nudi posebna epizoda stvorena izričito izvan toga vremenskoga slijeda. Prema konvencijama televizijskih serija, takvo povezivanje u službi je stvaranja konteksta: u ovom slučaju, konteksta terora. Na to upućuju tri stvari. Prvo, očito, upozorava se na to da teror može imati i američki lik, da mržnja ne dolazi isključivo od samo jedne vrste ljudi ili društva. Na drugoj razini, čini se da se želi reći kako je rasna

mržnja najpogubnija i najtvrdokornija od svih mržnji, što je središnja misao posebne epizode. Drugo, daje mogućnost, u dugoj digresiji s Lymanom, da se uvidi kako nasilje djeluje na čovjeka. U svijetu, u kojemu su ljudi ganuti izmišljenim likovima gotovo više nego stvarnim ljudima, to je način na koji se utjelovljuju osjećaji, koliko god se to, s obzirom na okolnosti, činilo banalnim. Treće, možda smo dobili mig da je serija dalekovidna ili je tek istaknuta jednostavna činjenica: za teror su uvijek osumnjičeni, oni očiti, uobičajeni. U prethodnoj epizodi, dok se osoblje žurno okuplja u sobi za krizna stanja da razriješi problem pucnjave, izvještaj o stvarnosti počinje viješću da nema pouzdanih spoznaja o tome gdje je Osama bin Laden te da raste zabrinutost zbog podizanja stupnja borbene spremnosti Iračke revolucionarne garde.

Kad se pozove na sve to, posebna epizoda hitro kreće na očito pitanje: "Pa zašto nas svi žele ubiti?" Govoreći skupini o državi i društvu, Lyman tvrdi da nisu svi skloni nasilju prema Americancima, ali nema sumnje da su svi Amerikanci meta. Pitanje, ustrajava on, treba dotjerati i specificirati. Zatim na bijelu ploču ispisuje pitanje za test: "Islamski je ekstremist prema islamu isto što i ---- prema kršćanstvu"; i sam daje odgovor: "KKK". "O tome govorimo – o Klu Klux Klanu koji se vratio u srednji vijek i proširio svijetom. On nema ništa s islamskim vjernicima, muškarcima i ženama, kojih ima na milijune" – uključujući i one u američkim oružanim snagama, policiji i među vatrogascima, dodaje on. Kada se jednom izrekne takva analogija i nikada se više ne provjerava, teško je shvatiti kako ona može bilo kome pomoći da bolje razumije uzrok i prirodu opasnosti.

Dakle, tako dotjerano, specificirano pitanje glasi: "Zašto nas islamski ekstremisti žele ubiti?" Pitanje ima jednu primarnu funkciju – istražiti po čemu se Mi razlikujemo od Njih, jer razlike, svi će se složiti, objašnjavaju onu motivirajuću snagu iz koje nastaje teror. Amerika je određena baš onim protiv čega su teroristi, a što je otvorena tvrdnja u prilog koje idu sve informacije i rasprave. Za učenike u seriji razlika između Nas i Njih jednostavno je "sloboda i demokracija".

Mnoge analize 11. rujna, koje potječu od desnog krila, također su se odlučile za tu razinu. Na primjer, kolumnist Richard Brookhiser je u *New York Observeru* napisao da teroristi mrze činjenicu što je Amerika "moćna i dobra". "Sjedinjene Države pravilno doživljavamo", napisao je Brookhiser:

kao utjelovljenje dominantnog svjetskog sustava – kao carstvo kapitalizma i demokracije. Grad New York također se smatra žarištem jednog od tih podsustava, zahuktalom lokomotivom bogatstva. Tko god je u svijetu nesretan zbog svoje sudbine, vidi u nama – i u državi i gradu – alternativu. Ako je ta osoba ambiciozna, pokušat će doći ovamo ili nas oponašati. Ako je ojačana, smatrat će nas odgovornima. Ako se domogne resursa neprijateljske zemlje, ili nečeg ekvivalentnog, pokušat će nas ubiti... Svjetski nas gubitnici mrze jer smo moćni, bogati i dobri (ili barem bolji od njih). Kada vratimo milo za drago onima koje je vodila mržnja, i to mnogostruko, ponovno ćemo podignuti nebodere Svjetskog trgovačkog centra, s jednim katom više, samo zato da im to utuvimo u glavu.²

Tema zavisti i ljubomore prevladavala je u većini desno orijentiranih medija. Thomas Friedman, koji je skovao frazu "oni nas mrze" početkom 2001. mjesecima prije 11. rujna, u *Chicago Tribuneu* svalio je krivnju na "čistu zavist". "Čak su i u klubu industrijski razvijenih demokracija", kaže on, "kivni na položaj Amerike kao najbogatije zemlje svijeta, jedine svjetske supersile, njezine dominantne kulture."³ Bit je problema, izjavio je za radio (National Public Radio, NPR) Robert Kaplan, dopisnik časopisa *The Atlantic Monthly*, "vrsta egzistencijalne mržnje prema vrlo dinamičnoj, živoj civilizaciji, zapadnoj, koja daje poticaj srednjoj klasi toga dijela svijeta te je stoga takmac tradicionalnome islamu na način na koji to nije bila ni jedna druga ideologija". Muslimani su i antikomunisti, ali, kaže Kaplan, oni nisu "nikad zapravo mrzili komunizam jer je bio tako prezira vrijedan, očit promašaj."⁴ Pravi je izvor mržnje uspjeh američke demokracije i kapitalizma.